

5.12.2024

Avoimen tieteen rahoituksen työryhmälle
avointiede@tsv.fi

Asia: Avoimen tieteen ja tutkimuksen rahoituksen tiekartta

Opetusalan ammattijärjestö OAJ kommentoi Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) pyynnöstä avoimen tieteen ja tutkimuksen rahoituksen tiekartan luonnosta. Tiekartan sisältämä kokonaisuus on moniulotteinen. Rahoituksen tiekartta liittyy sekä aiemmin julkaistuihin suosituksiin, että vielä yksityiskohtaisempia ohjeita sisältävään avoimen tieteen viitearkkitehtuuriin, joista OAJ on jo aiemmin lausunut. Siksi keskitymme tässä lausunnossa tiekartan opetusalan ammattilaisten kannalta olennaisimpiin kohtiin.

1 Yleistä

OAJ suhtautuu myönteisesti avoimen tieteen ja tutkimuksen rakenteiden edistämiseen sivistyksen saavutettavuuden parantamiseksi. Pidämme tiekartan visiota riittävästä ja selkeistä ohjeistuksista avoimen tieteen ja tutkimuksen rahoituksen turvaamiseksi hyvänä lähtökohtana. Samalla teemme tiekartasta joitakin kriittisiä huomiota erityisesti tekijänoikeuksiin sekä opetusalan ammattilaisten asemaan liittyviin seikkoihin.

OAJ:n näkemyksen mukaan tieteen avoimuuden edistäminen yhdessä ja suunnitelmallisesti rakenteita vahvistamalla on kannatettavaa. Toimintakulttuurit muuttuvat usein hitaasti, mutta yhteisistä rakenteista ja toimintamalleista sopimalla muutosta voi vauhdittaa. Tilanteessa, jossa tieteen ja koulutuksen perusrahoitus on tiukassa, on erityisen tärkeää valmistella yhteisiä tavoitteita ja keinoja avoimuuden edistämiseksi ja päällekkäisyyksien välttämiseksi.

OAJ toistaa tässä lausunnossa jo aiemmin (Kts. esim. OAJ:n lausunto TSV:lle 25.9.2020) esiin nostamansa huolen avoimen tieteen linjausten ja suositusten runsaudesta. Näin useat, kerrokselliset linjaukset ja suositukset saattavat muodostaa tutkimusorganisaation näkökulmasta epäselvän kokonaisuuden ja tehdä niiden noudattamisen ja huomioimisen vaikeaksi.

Lisäksi OAJ:n arvion mukaan tiekartan yhtymäpinnat muihin keskeisiin kansallisiin tiedepoliittisiin kehittämishankkeisiin jäävät jossain määrin epäselväksi. Viimeistelyvaiheessa olisi hyödyllistä käsitellä näitä yhteyksiä sekä erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriön roolia ja suhdetta tiekartan toimeenpanoon vielä tarkemmin.

5.12.2024

2 Kommentit tiekartan lyhyen aikavälin suosituksista

Suositus (3) Tutkimusorganisaatioiden avoimen tieteen palveluiden resursoinnista

Tiekartan suositukset ns. läpileikkaavista organisaatiotason palveluista liittyvät läheisesti aiemmin julkaistuun avoimen tieteen viitearkkitehtuurikonaisuuteen. Viimeksi mainitun kokonaisuuden sisältämät pelkät tutkimusdatan hallinnan palvelutarpeet ovat yksistään jo mittavat. Rahoituksen tiekartan palvelutaulukko laajentaa palvelutarvesuosituksia viitearkkitehtuuriin nähden, mutta ei kuitenkaan sisällä yhtä yksityiskohtaisia ohjeita.

OAJ:n näkemyksen mukaan jatkovalmistelussa tulisikin harkita palvelutarpeiden keskinäistä priorisointia, sekä mahdollisimman yksinkertaisen koonnin laatimista keskeisimmistä suosituksista.

Tukipalvelujen tulee olla kaikkien opetus- ja tutkimushenkilöstön jäsenten käytettävissä

Rahoituksen tiekartan tavoite kannustaa organisaatiota tutkimushallinnolliseen yhteistyöhön ja esimerkiksi yhteisiin koulutuksiin on kannatettava.

OAJ:n käsityksen mukaan keskeisten avoimen tieteen tukipalvelujen osalta toimintakulttuuri on eri organisaatioissa perinteisesti varsin itsenäistä ja vaihtelevaa. Esimerkiksi tutkimusaineistojen hallinnan avoimuuteen liittyy merkittäviä tutkimuseettisiä ja lainsäädännöllisiä kysymyksiä, jotka tutkijoiden on olennaisen tärkeää tuntea valintoja tehdessään. Tämä lisää henkilöstön tiedon tarvetta ja vastaavasti tutkimus- ja koulutusorganisaatioiden tarvetta riittävälle perehdytykselle.

OAJ huomauttaa, että tekijänoikeuksiin liittyviä kysymyksiä käsitellään rahoituksen tiekartassa kuitenkin valitettavan ohuesti. Ulkopuolista rahoitusta sisältävän tutkimuksen avaamista koskevassa suosituksessa (4) tekijänoikeuskysymyksiä sivutaan. OAJ katsoo, että tutkimusorganisaatioita koskevaa suositusta (3) tulisi läpileikkaavien palvelujen osalta täydentää erityisesti tekijän oikeuksiin liittyvän ohjeistuksen, perehdytyksen ja juridisen tuen osalta (kts. tarkemmin alla).

Tekijänoikeuksien luovuttamisen on perustuttava aina vapaaehtoisuuteen

YK:n Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus, SopS 6/1976) takaa jokaiselle oikeuden nauttia tieteellisten, kirjallisten tai taiteellisten tuotteidensa henkisille ja aineellisille eduille suodusta suojasta (15 Art.). Tekijänoikeuslain (404/1961) mukaan tekijänoikeus syntyy aina tekijälle, eli sille, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen. Lain mukaan myös teoksen edelleen luovutus- ja muuttamisoikeudesta tulee sopia aina erikseen.

Opetusalalla on yleistä, että oppimateriaaleja tai tieteellisiä julkaisuja koskevien oikeuksien osittaisesta luovutuksesta laaditaan sopimuksia eri organisaatioiden

5.12.2024

kanssa. Sopimuskäytäntö kuitenkin vaihtelee ja usein yksittäisellä opettajalla on isoon organisaatioon verrattuna selvästi heikompi neuvotteluasema. Tiekartan luonnoksessa s.24 kuvataan tilannetta tutkimusorganisaatioiden osalta näin: ”Oikeuksista sopimisessa on sektoriakohtaisia eroja, ja esimerkiksi tutkimuslaitoksissa monet tutkimuksen aineettomat oikeudet kuuluvat usein työnantajalle.”

Opetusalan vakiintuneen käytännön mukaan opettajan laatiman opetusmateriaalin tekijänoikeudet eivät siirry automaattisesti työnantajalle pelkästään palvelussuhteen perusteella. Opettajan työstämän oppimateriaalin tai tutkijan tieteellisen julkaisun avaamisen kaikkien käyttöön tulisi aina perustua vapaaehtoisuuteen.

Opetusalalla vakiintunutta käytäntöä tekijänoikeuksien siirtämistä tai luovuttamisesta vain sopimusteitse tulisikin vastaavasti noudattaa myös tutkimusorganisaatioissa. Siksi tiekartassa tulee korostaa opetus- ja tutkimusorganisaatioiden velvollisuutta lisätä henkilöstön tietoisuutta omista oikeuksistaan sekä oppimateriaalien avaamiseen että tieteelliseen julkaisutoimintaan liittyen.

Lisäksi organisaatioiden tulee tarjota henkilöstölle konkreettista oikeudellista tukea sopimussisältöjen avaamiseen, jotta opettajalla tai tutkijalla on mahdollisuus tehdä harkittuja ja tietoisia päätöksiä tulostensa sekä materiaaliensa avoimuudesta. **Tältä osin OAJ esittää, että tiekartan kohtaan (3) lisätään tutkimus- ja koulutusorganisaatioille suositus järjestää osana organisaation läpileikkaavia palveluja henkilöstölleen tutkimusjulkaisujen ja oppimateriaalien avaamiseen liittyviin tekijänoikeuksiin sekä hyviin sopimuskäytäntöihin perehdyttävä juridinen tuki ja opastus.**

3 Kommentit tiekartan pitkän aikavälin suosituksista

Suositus (1) avoimen tieteen kehittämisrahaston perustamisesta

OAJ suhtautuu myönteisesti avoimen tieteen kehittämisrahaston perustamiseen tiekartan pitkän aikavälin suosituksen (1) ehdotuksen mukaisesti. Kehittämisrahasto mahdollistaisi suunnitelmallisen resursoinnin ja yhteistyön tieteen avoimuuden edistämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön sitoutuminen rahaston suunnitteluprosessiin on tärkeää. Jatkovalmistelussa olisi hyödyllistä laatia alustavia kustannus- ja vaikutusarviointeja eri rahoitusmallien skenaarioista, jotta niiden hyötyjä ja haittoja olisi mahdollista vertailla paremmin keskenään.

Suositus (2) korkeakoulujen rahoitusmallin kehittämisestä

OAJ kannattaa tiekarttaluonnoksen esitystä siitä, että avoimen tieteen kehittämisrahaston rahoitusmallin ja soveltuvien indikaattorien jatkovalmistelu otetaan osaksi korkeakoulujen visiotyötä. Jaamme myös näkemyksen eri osapuolten riittävän laajan kuulemisen tärkeydestä. Korkeakoulujen opetus- ja tutkimushenkilöstön on

5.12.2024

oltava edustettuna, kun heidän työtään koskevia jatkolinjauksia kehitetään. OAJ on myös mielellään tässä työssä mukana.

Yhteenveto

- Suositusten jatkovalmistelussa tulisi avoimen tieteen suosituksista pyrkiä laatimaan mahdollisimman yksinkertainen ja havainnollinen koonti
- Suosituksia olisi hyödyllistä priorisoida niiden käytettävyyden parantamiseksi organisaatioissa
- Jatkovalmistelussa tulisikin harkita palvelutarpeiden keskinäistä priorisointia, sekä mahdollisimman yksinkertaisen koonnin laatimista keskeisimmistä suosituksista
- Tutkimusorganisaatioita koskevaa suositusta (3) tulisi läpileikkaavien palvelujen osalta täydentää erityisesti tekijän oikeuksiin liittyvän ohjeistuksen, perehdytyksen ja juridisen tuen osalta
- Kehittämisrahaston jatkovalmistelussa olisi hyödyllistä laatia alustavia kustannus- ja vaikutusarviointeja eri rahoitusmallien skenaarioista, jotta niiden hyötyjä ja haittoja olisi mahdollista vertailla paremmin keskenään

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ

Nina Lahtinen
koulutuspolitiikan johtaja

Martta October
juristi